

Sant Marçal del Montseny i Arbúcies

JOAN ILLA COLOMER – GEMMA FONT VALENTÍ

Sant Marçal del Montseny and Arbúcies

Sant Marçal, situat al cor del massís, ha esdevingut un dels pilars de l'imaginari col·lectiu montsenyenc, tant en temps enrere com a centre de pelegrinatge i devoció o, més recentment, per a l'excursionisme, que ja a finals del segle XIX es redescobreix i popularitza aquest racó de la nostra muntanya. La relació d'Arbúcies amb Sant Marçal ve de lluny, no en va la primera notícia històrica de Sant Marçal apareix en l'acta de consagració de l'església parroquial de Sant Quirze d'Arbúcies el 923. Amb les dotacions de terres i masos d'Arbúcies per part dels senyors de Sesagudes al recent promogut monestir de Sant Marçal al segle XI, podem resseguir la petja d'aquesta senyoria a les terres arbucienques fins ben entrada l'època moderna. Tradicionalment, la gent de la parròquia d'Arbúcies realitzava una processó a Sant Marçal el dia 25 d'abril, costum que ens ha arribat ben detallada mitjançant la consuetudina recopilada pel R. Francesc Pujals (ca. 1700-1713) on es detallen tots els actes litúrgics i festius de la diada. Finalment, l'article explica la darrera funció del cenobi reconvertit en hostatgeria per a peregrins i excursionistes, on el darrer hostaler fou l'arbucienc Josep Masó.

Paraules clau: història medieval, costums i tradicions, etnologia, monestirs, excursionisme.

Sant Marçal, located in the heart of the Montseny massif, has become one of the pillars of the Montseny collective imagination, both in the past as a center of pilgrimage and devotion or, more recently, as a destination for hikers who, as early as the late 19th century, rediscovered and popularized this corner of our mountain. The relationship between Arbúcies and Sant Marçal dates back centuries. In fact, the first historical reference to Sant Marçal appears in the consecration document of the parish church of Sant Quirze d'Arbúcies in 923. With the donation of lands and farmhouses in Arbúcies by the lords of Sesagudes to the newly established monastery of Sant Marçal in the 11th century, we can trace the influence of this lordship over the lands of Arbúcies well into the modern era. Traditionally, the people of the parish of Arbúcies held a procession to Sant Marçal on April 25th, a custom that has been thoroughly documented in the Consuetudina compiled by Rev. Francesc Pujals (circa 1700–1713), which details all the liturgical and festive acts of the day. Finally, the article describes the monastery's final role, having been converted into a hostel for pilgrims and hikers. The last innkeeper was Josep Masó, a native of Arbúcies.

Keywords: medieval history, customs and traditions, ethnology, monasteries, hiking.

SANT MARÇAL, UNA ADVOCACIÓ CAROLÍNGIA AL COR DEL MONTSENY

El bisbe Marçal va viure durant el regnat de l'emperador Deci (250-251) i la seva devoció ens vingué per influència de la cultura carolíngia. La crònica dels francs ens diu que el bisbe Marçal, després d'arribar a Llemotges (aleshores província romana de la Gàl·lia) com a enviat del papa Fabià I juntament amb altres set bisbes morí i fou enterrat prop de la via d'Agripa. La seva tomba es va convertir en un lloc de pelegrinatge important. El segle IX s'hi construï una abadia i aparegueren tot un seguit de llegendes sobre la vida del sant que li aportaren un gran reconeixement, no solament a França sinó també arreu d'Europa. Tenia fama de guarir molts mals i localment havia estat invocat per a combatre epidèmies i l'ergotisme.

Amb la conquesta carolíngia del territori sud de la Gòtia entre els segles VIII i IX, la devoció al sant s'estengué a les nostres terres. Així al Rosselló hi ha la vila de Sant Marçal; a l'Alta Cerdanya, Sant Marçal de Cortvassill; a Amer, Sant Marçal del Colomer; a Puig-Reig, Sant Marçal de Puig-Reig; a Vilademuls, Sant Marçal de Quarantella; a Santa Coloma de Farners, l'església de Sant Marçal...

La veneració a Sant Marçal també va arribar al Montseny i tot indica que ja a inicis del segle X es va construir una primera esglésiola en el lloc fins aleshores conegut com a coll *inter duos Signos ad principium fluentis Tordariae*. Aquesta collada, lloc d'on brolla la font que origina el riu Tordera, i capçal de la seva vall, es troba ben resguardada pels dos blocs muntanyosos del Matagalls i Turó de l'Home-Les Agudes, i des de la conquesta franca formava part de la propietat fiscal reial carolíngia, ja que apareix documentada per primera vegada en el precepte del rei franc Carles el Calb el 19 d'agost de 862. Només 60 anys després ja apareix el topònim pròpiament de *Sant Marçal*.

EL MONESTIR DE SANT MARÇAL I ARBÚCIES A L'EDAT MITJANA

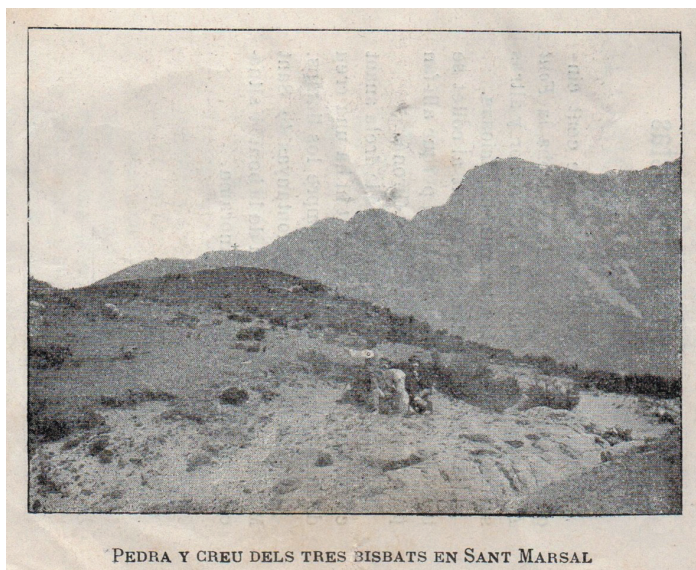
Arbúcies ha mantingut històricament una estreta relació amb el cenobi de Sant Marçal. De fet, la notícia històrica més antiga de l'existència de Sant Marçal es deu a l'aparició del topònim en la documentació parroquial de Sant Quirze d'Arbúcies. Així tenim que el lloc, i possiblement una primitiva església, de Sant Marçal surt documentat per primera vegada a inicis del segle X, el 6 de febrer de l'any 923, en l'acta de la consagració de l'església parroquial de Sant Quirze d'Arbúcies.

La consagració de l'església de Sant Quirze s'emmarca en el fenomen de parroquialització rural i la definició de les diòcesis de mitjan segle X. L'església d'Arbúcies fou una de les pioneres en el nostre territori en

inscriure el seu districte de forma fixa, influïda pel factor de la introducció del delme (és a dir, del terme exacte on podia recaptar aquest impost), propiciat pels sobirans i els bisbes carolingis per dotar les esglésies rurals d'un patrimoni mínim. L'altre factor per la delimitació del territori parroquial tenia a veure amb factors de tipus cultural i clerical, amb la finalitat d'adscriure el poblament a un espai concret on es celebrarien a partir d'aleshores de forma obligatòria els sagraments i la missa.

En aquest context, el document del 923 de Sant Quirze d'Arbúcies estableix el terme parroquial i ressegueix la seva rodalia completa, on apareixen també els límits del sector montsenyenc d'Arbúcies, que són: *in arbole Auriole, et sich pertransit per viam publicam qui pergit ad Sanctum Marcialem*, això és des del Bordoriol i transcorre per la via pública que va a Sant Marçal.

La situació estratègica del coll *inter duos signos*, posteriorment coll de Sant Marçal, en el punt de confluència de les valls de la riera d'Arbúcies (en aquest tram anomenada Rigrós) i de la vall de la Tordera, li va atorgar el valor de fita o terme entre les administracions antigues carolíngies començant per les més preeminents, això és els comtats de Barcelona i Girona, seguint pels bisbats (Girona, Barcelona i Vic amb el molló situat en la vessant de la vall del riu d'Arbúcies) i finalment, els termes parroquials que agrupaven els nuclis de població veïnals, és a dir, la d'Arbúcies (923), Viladrau (1082) i Montseny (segle XI).

Les pedres i la creu dels bisbats. Imatge publicada el 1898 en el llibret «Gloriós Sant Marsal». Arxiu Patrimonial mas Ridorsa d'Arbúcies.

El camí públic i el límit parroquial transcorria per la vall d'Arbúcies i seguia pel costat de l'aiguavés de la Tordera fins al coll Sa Ferrera i d'aquí tornava a la vessant arbucienca fins al puig Camidelles (avui Coll Samola), seguint la carena tal com era costum amb el bisbat i comtat de Barcelona.

Aquesta via que travessa el Montseny de nord a sud-est, amb cotes de 1.100 m, que més endavant prendrà el nom de camí Marçaler, era l'espina del sector oriental del Montseny, on menaven tots els camins de les parròquies veïnes: Viladrau, Espinelves, Cerdans, Lliors, Arbúcies, Riells del Montseny, Campins, Mosqueroles, la Costa del Montseny, Montseny... Aquest tram de via pública també s'esmenta en l'acta de consagració de Sant Martí de Viladrau 159 anys després, el 1082: *per ipsam viam usque in collem Sancti Marcialis*.

El lloc de Sant Marçal es citat per segona vegada el 1053 en la donació d'un gran alou propietat d'Adelaida, viuda de Borrell de Taravall, a la canònica de Sant Pere de Vic. En donar els límits de l'alou d'Arbúcies, situat a la parròquia de Sant Quirze i a la muntanya *Leto*, en el comtat de Girona, en les confrontacions de la donació s'esmenta el límit amb el castell de Montsoriu i l'església de Sant Feliu de Buixalleu a l'est; a la part de migdia: *desinunt in Kastro de Acutis sive ad ecclesiam Sancti Marcialis et ad Aquam Albam*, o sigui que acabava al castell de les Agudes o a l'església de Sant Marçal i fins a Gualba; a l'oest limita amb el terme de Cerdans i al nord, amb l'esquei de Solterra o Vallors.

L'altre document relacionat amb Arbúcies i Sant Marçal data del 6 d'octubre de 1058. És la donació feta per Gerberga, vídua d'Odó de Sesagudes, al monestir de Sant Marçal, de tots els alous que tenia a la parròquia i vall d'Arbúcies, als llocs de Pujals i de Riu de Boix, que limita de *parte oriente in parrochia Sancti Mathei vel in ipso Rourell. De meridie in torrent vel in aquam de Redizam. De occidente in ipso gradu quem dicunt Petra in Boccha. De parte vero circi in ecclesia Sancti Peri heremi*.

La dotació per part dels Sesagudes, com a fundadors i patrons de l'església de Sant Marçal no deuria ser menor, i els masos i terres donats encara avui dia perduren amb els topònims ben conservats: Pujals, Rideboix (actualment, Riera Xica), que limita amb Sant Mateu de Joanet o el Raurell (mas avui en ruïnes). El topònim *Redizem* correspondria a un punt amb un retorn o gir ben marcat a la riera de Riudecós, i el grau de Pedra Boixa es correspon amb l'actual salt d'aigua de l'esquei Blanc, que es troba ben poblat de boix. Finalment, al nord amb l'església de Sant Pere Desplà. Cal assenyalar que el lloc de Raurell ha estat històricament el punt de confluència i límit de les parròquies d'Arbúcies, Sant Mateu de Joanet i Sant Miquel de Cladells, conegut encara avui dia per la gent de la contrada com els *Termes*.

Les donants de grans extensions de terra a l'església de Sant Pere de Vic i a Sant Marçal, tan Adelaida com Gerberga (aquesta darrera, originària de la casa vescomtal de Barcelona), eren dones propietàries i poderoses, que gestionaven i posseïen lliurement una gran porció de terres colindants al sector oriental del Montseny, més enllà de ser les vídues de personatges destacats del seu temps. De fet, al llarg dels segles medievals les dones nobles són unes gran benefactores de l'Església i fan múltiples donacions i fundacions, i esdevenen promotores no només espirituals sinó també artístiques.

Vuit anys després, el 8 de desembre de 1066, es consagra la nova església del monestir de Sant Marçal, reformada pel recent nomenat abat Guifred. En l'acta de consagració hi tenen presència el bisbe de Vic i els abats Sunyer de Breda i Riculf de Sant Cugat. Entre les dotacions que fan de nou els senyors de Sesagudes, Umbert Odó, fill de Gerberga i Odó de les Agudes, juntament amb la seva muller Sicardis de Montsoriu (1041), filla petita del vescomte de Girona Amat de Montsoriu, destaca l'alou de la vall d'Arbúcies: *Preterea alodia cum omnibus hedificiis et pertinenciis in valle quam dicunt Arbucias, et in rivo grosso, terres i vineas, atque alia alodia in inminato Kastaneario*, és a dir tots els seus edificis i pertinences a la vall d'Arbúcies, i a Rigros (capçalera de la riera d'Arbúcies a Lliors) terres i vinyes, i un altre alou a Castanyer.

Malgrat les dificultats del monestir de Sant Marçal per poder subsistir al llarg de tota l'edat mitjana, els alous i terres de la vall d'Arbúcies continuaren essent un recurs econòmic prou important per a la manutenció de la petita comunitat que hi residia, si bé les rendes principals procedien dels masos i terres de parròquies situades al bisbat de Barcelona.

Les possessions de Sant Marçal a la vall alta de la riera d'Arbúcies es continuen documentant al llarg de l'edat mitjana, i en els segles XIII i XIV trobem algunes notícies referents a establiments de terres i masos situats en l'antic alou atorgat pels Sesagudes. Així, el 19 de juny de 1252 el prior de Sant Marçal fa establiment d'una part de la batllia que el monestir tenia a la parròquia d'Arbúcies, a favor d'Arnau Boxó. Pocs anys després el mas Desboix (20 d'abril de 1257) és establert a favor de Nadal Riera, amb pacte que pagués cada any un sou, dos diners i un parell de fogasses i el dia de Sant Feliu, un octau de civada. També, el 13 de desembre de 1304, el prior de Sant Marçal estableix a favor de Bernat *Crarutia* i Sibil·la, sa muller, diverses peces de terra que tenien en diferents parts.

Per altra banda, com a senyoria feudal, el prior del monestir feu capbrevar als estadants dels masos i terres establertes les seves propietats per tal de computar els censos a percebre. Així, per exemple, l'1 de novembre de

1351, es fa la constitució de dona pròpia de Maria Planas muller de Pere Planas, en què promet ser ella i els possessors del mas Planas (situat al rieral d'Arbúcies, limitant amb l'actual mas Quadres) fidels i lleials vassalls d'aquest monestir.

Els capbreus es mantingueren vigents fins ben entrat els segles XVI i XVII i en el de 1504 hi consta en Pere Canyelles, pagès de Sant Esteve de la Costa, qui confessa tenir per dit monestir, a més d'altres coses que té en la seva parròquia sota el mateix domini, dues peces de terra situades en la parròquia de Santa Maria de Lliors, que són de pertinences del seu mas Riera, deshabitat.

És potser el capbreu de 1555 el que ens dona més informació sobre les propietats sota el domini del prior de Sant Marçal, Fra Joan Benet de Cartellà, a la parròquia d'Arbúcies. Entre ells hi trobem:

- Francesc Pujals i el seu fill Pere Climent, senyors del mas Pujals, confessa tenir per dit monestir, el mas Dalmau de Rideboix, derruït, de 10 jornals de terra de cultiu i 30 de boscosa, i la batllia de sac de la parròquia d'Arbúcies que per la festa de Sant Marçal fa de cens anual un octau de civada i algunes peces de terra més.
- Joan Fogueres del Molí, senyor del mas Fogueres del Molí, confessa tenir per dit monestir una peça de terra boscosa de mig jornal.
- Joana Torra, viuda de Llorenç Vilar, àlies Torra, el mas Viader, derruït, amb peça de terra de conreu de 4 jornals i boscosa de 30 jornals. I per una peça de bosc situada en el lloc dit les Planes d'en Viader i altra peça dita feixa de Sant Marçal.
- Bernat Joan Mataró, pagès de Sant Cristòfol de Cerdans, senyor del mas Serra d'Arbúcies, confessa tenir diverses peces de terra en dita parròquia (veïnat del Monjo).
- Narcís Parera, àlies Vidal, pagès d'Arbúcies, confessa tenir algunes peces de terra.
- Alons Quadres, senyor del mas Quadres d'Arbúcies, confessa tenir diverses peces de terra.
- Miquel Refart, pagès d'Arbúcies, propietari de la domus i hereu d'en Rafart, confessa tenir una peça de terra boscosa. En el lloc dit Pla de Figueres.
- Jaume Riera, pagès, senyor del mas Riera de la Pineda d'Arbúcies, confessa tenir per dit monestir una feixa de terra per llaurar en el lloc dit plana del Castanyer de 4 jornals, a més d'una resclosa d'un molí

que fou del Mascort, situada en l'honor del mas Argilac que té per dit monestir.

- Pere Saurí, àlies Montplet, pagès d'Arbúcies, senyor del mas Montplet i sa muller, propietària, el mas Oller derruït, confessen tenir per dit monestir 20 jornals de terra de conreu i 30 de bosc.

Tots ells fan tasca a la dotzena i censos per Nadal que varien segons les possessions establertes en pagament en diners, gallines, pollastres, blat i civada per Sant Feliu del mes d'agost.

Al Montseny, ja en època medieval l'ocupació humana de la muntanya era de tipus dispers amb alguns nuclis o viles concentrats a la plana o a les petites valls al·luvials. Els masos es trobaven ben adaptats al medi i aprofitaven les zones de solell properes a cursos d'aigua per establir-se. Si bé és cert que amb la crisi de mitjans de segle XIV hi hagué un gran despoblament, també es pot observar, en els fogatges i altra documentació històrica, que molts d'aquests masos abandonats ben aviat foren absorbits per altres masos. El monestir de Sant Marçal no fou aliè a aquests processos d'abandonament de terres que revertiren en una menor aportació de censos a la migrada economia del cenobi, que van provocar etapes de franca pobresa en el monestir al llarg de la baixa edat mitjana i moderna.

En el capbreu dels censos del monestir a Arbúcies de mitjans del segle XVI es poden observar els dos fenòmens. Per una banda, l'existència de masos derruïts i per altra, la incorporació de les terres d'aquests masos abandonats, els masos dits rònecs, als masos veïns, que crearen els grans patrimonis de l'oligarquia terratinent (en són exemple els masos Rafart, Riera de la Pineda, Quadres...). Coincideix aquest moment també amb el fenomen de la intensificació de l'ocupació humana de la muntanya, substituïnt en certa mesura el bosc per terres de conreu i pastures; construint les anomenades cases noves; ampliant els antics masos... de fet Arbúcies va passar dels 52 focs el 1553 a 170 cases el 1787.

LA PROCESSÓ DE FORA VILA DELS ARBUCIENCs A SANT MARÇAL

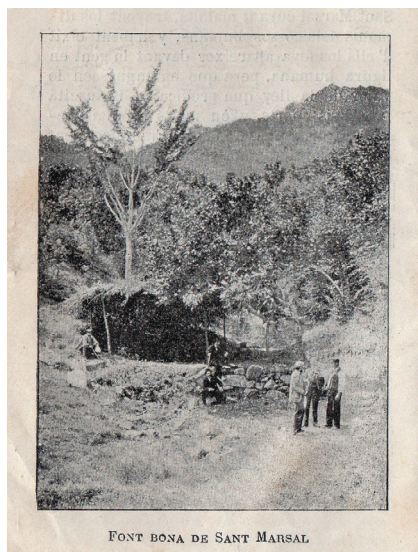
Les processons al monestir de Sant Marçal fa segles que tenen lloc, com a mínim des del segle XIV. De fet, el poble de Montseny commemora el Vot de Poble en agraïment de la intercessió del sant davant la pesta de 1348.

De les processons que es feien a la parròquia d'Arbúcies fora del nucli urbà, nomenades de *fora vila*, tenim notícia de la processó a Sant Marçal de Montseny i a Sant Salvi de Cladells per una llicència del bisbe de Girona, Francisco Arévalo de Zuarzo, de 26 d'abril de 1606. La consuetud de la parròquia d'Arbúcies (1711-1713) esmenta amb detall el actes

consuetudinaris que es realitzaven amb motiu de la processó a Sant Marçal. En primer lloc, el temps meteorològic marcava de forma transcendent la celebració, ja que si el dia 25 d'abril, dia de Sant Marc Evangelista, el temps no acompanyava per pluges o altres inclemències, la professó es limitava als carrers de la vila cantant les lletanies majors. Si el dia acompanyava, abans de la missa matinal, a trenc d'alba, la professó partia cap a Sant Marçal portant la Vera Creu, els gonfanons i la creu grossa, tot cantant les lletanies en formació fins a la sureda del Roquer, que és davant del Palau.

Allí es pleguen els gonfanons (*ganfarons*) i el capellà puja a cavall, fent passar els homes que van a peu a davant i les dones a darrere seu i els altres que van amb cavalcadura al darrere de tots. La ruta segueix travessant la riera pel pont del molí d'en Marcús i passant per les cases del Marcús, el Vidal, la Cortinoia, la Cortina, el Colls i arribant sobre el quintà del Graners, fins a la creu de terme de l'encreuament del camí d'Arbúcies amb el camí Marçaler. En aquest punt es feia parada per dir els sants evangelis, la benedicció del terme i la invocació a Sant Marçal. Quant s'arriba a coll Sa Farrera es torna a formar la processó fins arribar a la capella de Sant Marçal i es canta la lletania i després la Salve. Allí es diu la missa i abans d'anar-se'n es canten els goigs del sant, i a mig camí de tornada es fa una nova parada pel refresc.

En arribar a Arbúcies, es tornen a cantar les lletanies i quan són arribats a sota l'església, passat el pont Major, es comença el *Tedeu Laudamus* i en el portal de l'església de cara al cementiri, després de fer una absolta general per als difunts i resar la Salve a la Verge, es dona la benedicció amb la Vera Creu.

Font Bona de Sant Marçal. Any 1898. Arxiu Patrimonial mas Ridorsa d'Arbúcies.

En aquesta festivitat també hi acudia en processó gent d'altres parròquies properes, com les de Viladrau i Montseny. Aquestes romeries tenien una doble finalitat. Per una banda, la de commemorar una festivitat religiosa popular, però també la de relacionar-se i ultrapassar els marcs de relació veïnal ordinaris tot creant vincles més enllà del veïnatge parroquial més proper.

El dia de Sant Marc en els actes de la festivitat de la processió de Sant Marçal, s'hi celebraven els rituals propis de la celebració religiosa, però també tenien una gran importància les relacions que s'establien en els actes profans de la festa, sobretot a l'hora de menjar i del refresc quan els homes i dones de diverses parròquies allà congregats establien llaços de coneixença que donaven peu a acords de matrimoni (en són moltes les actes de matrimoni que es conserven a arxiu parroquial entre els habitants d'Arbúcies i els de les parròquies veïnes) o simplement a rebre les noves dels familiars establerts en altres parròquies. També s'hi establien relacions comercials o de mercadeig.

SANT MARÇAL, LLOC D'ACOLLIDA I PUNT DE TROBADA DE L'EXCURSIONISME

Fou Artur Osona (Barcelona, 1840-1901), vinculat a l'Associació d'Excursions Catalanes, qui acostà el Montseny a l'incipient excursionisme burgès de Barcelona amb les seves guies excursionistes publicades a partir del 1879. El mateix any Antoni Massó fa la primera descripció no massa afalagadora de l'església i l'hostatgeria. Això no obstant, el mateix Osona ja hi conegué un «bon hostal, se troba tot lo necessari per la vida, bons llits, preus molt arreglats. En la posada es troba més o menys la mateixa assistència que en Santa Fe, com a diferència que a vegades sols faltar carn fresca, però mai aviram, porc i pa tendre».

Portada del llibret de Sant Marçal, publicat el 1898. Arxiu mas Ridorsa d'Arbúcies.

A partir d'aleshores l'hostatgeria acollí nombrosos grups excursionistes que s'endinsaven a la descoberta del massís i fent la travessa del Matagalls a les Agudes, tal fou la demanda que el 25 de juny de 1898, va ser imprès a Barcelona, amb el vistiplau del vicari general del bisbat de Barcelona, Francesc de Pol i Baralt, que després va ser bisbe de Girona entre 1906 i 1914, un fullet de 16 pàgines propagandístic de Sant Marçal del Montseny.

A la portada hi ha apareix el dibuix de sant Marçal, bisbe i confessor. A les primeres pàgines, l'hagiografia del sant extreta de l'obra d'Antoni Vicenç Domènech (Sant Gabriel de Grions, 1553-Girona 1607), acompanyada de tres imatges: l'església de Sant Marçal, la font Bona, i la Pedra i Creu dels tres bisbats, indicant la seva situació:

A poca distància, com a cosa de cent cinquanta passos de la ermita se troba la Font Bona, aygua riquíssima en clorur d'or y altres sustancias minerals altament beneficioses. A la mateixa distancia y pujant al collet es troba la pedra dels tres bisbats, per que allí fan partió los de Barcelona, Vich i Girona. Pujant lo turonet que's troba a la dreta anant cap a Viladrau, dalt del mentat hi ha una creu de fusta que han respectat sempre los llamps. La vista de la ermita y muntanyes de Sant Marsal, donen perfecta idea de la bonica situació y grandiositat de son panorama.

Segueixen el goigs al Gloriós Sant Marçal i un petit capítol d'excursions i llegendes, possiblement un dels primers exemples de fullet «turístic» publicat al nostre país, i que tot seguit transcrivim:

Las principals que podan ferse desde la ermita de Sant Marsal son les següents:

Al Sot de Rich cros
 A Sant Segimon per Coll Pregon
 A Viladrau per Rich cros
 Al rocam de Vovilar
 A las Hillas (casa de camp)
 Al poble de Sant Julià de Montseny
 A la font de les arrancades
 Al turó del Home mort
 A la de Santa Fè
 A Arbucias
 A la font de Nimells
 A la font de la Cresta
 Al Sot mal
 Als Granés (casa de camp)
 Al Farrés (casa de camp)
 A la Nespla (casa de camp)

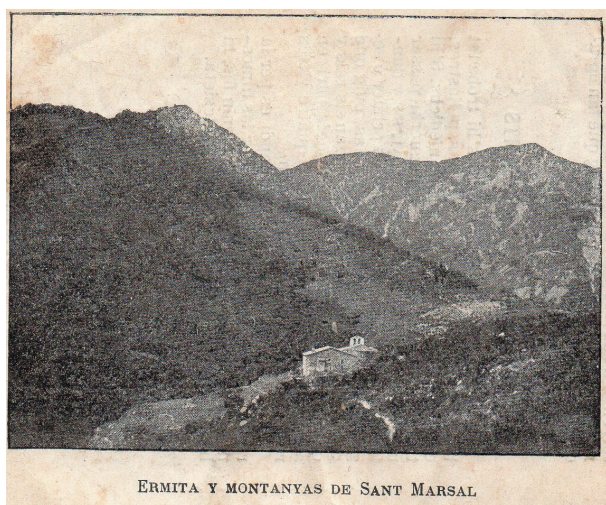
De totes aqueixes excursions la mes hermosa es a la caiguda de la tarda trobarse sobre las altures del rocam de Volvilar. Allí ve a la memòria la lle-

genda de las dones d'aygua (1). Se conta en aquell país que ¡ay! Del viatger que lo sorprèn la mitja nit en aquelles parts altes, perquè atret per los cantos de las dones d'aygua que en lo istiu se banyan en la caverna del Tordera que en pavorosa cascada fuig de aquelles timbes, es absort al abim ahont hi troba la mort per sa imprudència.

- (1) Dones d'aygua, o sigan dones mitj dones y mitj peix o lo que vulgarment s'en diuen sirenes.
- (2) En totes las demás excursions s'atravessen terrenos frondosos coberts de una tupida gruixa de ramatge de avellaners o faig que fant agradable é interesant lo camí!.

NOTICIAS INTERESSANTS

En la hospederia de la ermita s'hi troba tot lo mes corrent per menjar, com ous, pollastres, conills, tocino etc., etc., á preus módichs. S'hi troba també hospedatge per poguerhi passar una o mes nits al preu de deu, vuyt, sis y quatre rals per nit segons lo pis, si es primer o segon y segons lo numero de persones, puig que per cada llit gran allavors se pagant sis rals y quatre per cada llit de monja que's pari en aquell quarto en lo primer pis, y quatre y tres respectivament si es en lo segon. La tercera part d'aqueix estipendi es per la reparació y obres de la ermita. Per las limosnas que los fidels a Sant Marsal vulguen fer, hi ha una caixeta dintre mateix de la iglesieta.

ERMITA Y MONTAÑAS DE SANT MARSAL

Sant Marçal al cor de la muntanya del Montseny. 1898. Arxiu mas Ridorsa d'Arbúcies.

Aquest llibret és interessant no només per l'antiguitat de la seva edició, sinó també per la informació que en podem extreure per a la història de l'excursionisme i la transmissió de l'imaginari i cultura immaterial montsenyenca.

EL DARRER HOSTALER, JOSEP MASÓ I CASAS

L'arbucienc Josep Masó i Casas, conegut com en Pepito de Can Miu, pel nom de la casa on va néixer, situada en el carrer del Damunt número 5 d'Arbúcies, a la dècada del 1950 va treballar uns anys de cambrer a l'hotel de Santa Fe, i més endavant es va acollir a l'oferiment de regentar l'hostal o posada de Sant Marçal després que la família d'Ignasi Sala deixés l'ermita.

Imatge de Josep Masó, en Pepito de Can Miu, el darrer ermità i hostaler de Sant Marçal. Família Duran Masó d'Arbúcies.

Hi va viure uns dotze anys, fins a la seva mort, i donà acolliment a tots el passants i excursionistes amants de la muntanya que hi feien estada o hi paraven a fer el refresc i un mos. El seu cos descansa al cementiri annex al santuari.

ARXIUS

Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA). Fons monacals 807. Capbreus del priorat de Sant Marçal del Montseny.

Arxiu Episcopal de Vic (AEV). Fons Pabordia de Gener. Pergamins d'Arbúcies.

Arxiu patrimonial del mas Ridorsa. Arbúcies.

BIBLIOGRAFIA

COLL, J., (1994), *El castell de Montsoriu*. Parròquia de Santa Maria de Breda.

FARRERONS, O., (2024), «L'arquitectura de Sant Marçal del Montseny», *Iniciatives Socials Vall Alta de la Tordera*, <<http://hdl.handle.net/2117/409907>>.

- FARRERONS, O., (2024), «El vot de Poble de Montseny, 676 anys peregrinant a Sant Marçal», *Món Medieval*, 28 Juny 2024, vol. 2024, núm. 57.
- ILLA, J. – DURAN, M., (2015), *Toponímia de la vall d'Arbúcies*, Ajuntament d'Arbúcies, <<https://www.toponimia-arbucies.cat/>>.
- LLOBET, S., (1990), *El medi i la vida al Montseny*, Museu de Granollers i Agrupació Excursionista de Granollers.
- MARQUÈS, J. M., (1994), *Arbúcies cristiana*, Barcelona: L'Eix (Sant Feliu).
- PLADEVALL, A., (1961), «Sant Marçal del Montseny», *Ausa*, vol. 4, no. 35, p. 9-25.
- ROIGÉ, Z. – ESTRADA, F., (2008), *El Mas al Montseny: la memòria oral* (Temes d'etnologia de Catalunya 16), Generalitat de Catalunya.
- VILLANUEVA, P. J., (1821-1850), *Viaje literario a las Iglesias de España*, Tom 6, apèndix XXXIV i XLII, i tom 14.